

Aantalsverloop en verspreidingsdynamiek van overwinterende ganzen in Vlaanderen :

samenvatting van een VLINA project

In het raam van het Vlaams Impulsprogramma Natuurontwikkeling (VLINA), werd een kortlopend ganzenproject uitgevoerd door RUG (promotor EK) en UIA (promotor PM), met ondersteuning van het Instituut voor Natuurbehoud (sept. 2000-november 2001).

Een belangrijke doelstelling was de invoering in databank van de ganzen tellingen in de Oostkustpolders uit de lange termijnreeks van E. Kuijken sedert 1959 en later E. Kuijken, P. Meire en C. Verscheure (sedert 1981). Dit werd aangevuld met terreinonderzoek naar effecten van verstoring, habitatgebruik en invloed van ganzenbegrazing op grasland. De gegevens werden zo mogelijk met GIS verder onderzocht op relaties met terreinkenmerken.

Uit dit alles werd een beleidsgerichte vertaling van bestaande kennis opgesteld, mede met het oog op de verantwoording van de internationale betekenis van de kustpolders en de mogelijke beschermende maatregelen voor de ganzensoorten en hun habitats.

In Vlaanderen kunnen vier belangrijke overwinteringsgebieden worden onderscheiden. Dit zijn de Oostkustpolders (W-VI.), de IJzervallei (W-VI.), de polders van NO-Vlaanderen (O-VI.) en de polders van de Beneden Schelde (Ant.). Recent worden ook meerdere honderden overwinterende ganzen gesignaleerd in de Maasvallei (Lim.).

In dit project werden vooral de gegevens van de Oostkustpolders verwerkt. Hier overwintert jaarlijks 60 tot 85% van de Vlaamse ganzenpopulatie. Van de Kleine rietgans verblijft 75 tot ruim 90% van de op Spitsbergen broedende populatie in de Vlaamse kustpolders. Deze toename gebeurde gestaag vanaf 1981 toen het algemeen jachtverbod op ganzen werd uitgevaardigd. Kolganzenaantallen echter nemen niet sneller toe dan de totale

Baltische-Noorzeepopulatie broedend in N-Rusland en W-Siberië; ze pieken vooral in harde winters, met gemiddeld ca. 5% pleisterend in Vlaanderen.

De verblijfsduur van beide soorten is in de loop van 40 jaar een tweetal weken verlengd.

De ruimtelijke spreiding van beide soorten vertoont een sterke evolutie in de tijd. Tijdens de jaren '60 en '70 lagen de kerngebieden vooral rond Damme. Een belangrijke verandering in het verspreidingspatroon werd veroorzaakt door de harde winters 1978/79 en 1981/82, waarin grote aantallen ganzen uit noordelijke pleisterplaatsen naar Vlaanderen moesten uitwijken. Talrijke gebieden werden hierbij voor het eerst bezocht. Daarnaast is de verdere ontwikkeling als pleisterplaats van de gehele Oostkustpolders (incl. deel van de Middenkust) in de hand gewerkt door het instellen van het voornoemd jachtverbod op ganzen, waardoor de rust beter werd gegaran-

deerd en vogels vrij hun preferenties konden invullen.

Ook de periode 1981/82 tot 1986/87 werd gekenmerkt door een aantal strenge winters tijdens dewelke opnieuw hoge aantallen ganzen naar de Oostkustpolders uitweken (tot 15000 Kleine riet- en 55000 Kolganzen). Alleen de Kleine rietganzen zijn daarna nog blijven toenemen (tot 35000 ex.) Dat deze groeiende aantallen ook systematisch hun verspreidingsgebied hebben uitgebreid, vooral westwaarts met vestiging in de IJzervallei is goed gedocumenteerd (GIS).

Beide soorten prefereren ontegensprekelijk de permanente graslanden, waarbij blijkt dat vooral de Kolgans daarbinnen nog een iets grotere voorkeur heeft voor de reliëfrijke graslanden. In tweede instantie fourageert deze soort recent ook op maïsstoppel terwijl de Kleine Rietgans ook gescheurde, maar heringezaaide graslanden en wintergraan opzoekt.

Periode	Kleine Rietgans	Kolgans
1967-1971	100	100
1971-1981	99	98
1981-1991	98	94
1991-2001	90	93

Tabel 1. : Gemiddelde aandeel van de ganzen op grasland in de Oostkustpolders (in procent)

Het VLINA-project deed gericht onderzoek naar effecten van verstoring en preferenties van ganzen voor specifieke habitatkenmerken. Grote, aaneengesloten complexen van permanente graslanden zijn bij de ganzen sterker in trek dan een geïsoleerd grasperceel. Verder behouden de ganzen over het algemeen een zekere veilige afstand tot wegen en tot bebouwing. Verstoringreacties zijn uiteraard afhankelijk van de groepsgrootte en de aard van de verstoringbron (vb. helicopters, auto's en fietsers, vogelwaarnemers).

Openheid is een belangrijke factor voor beide soorten en wordt vooral beperkt door bebouwing, door bosjes (bijvoorbeeld populierenaanplanting), boomgaarden, en in mindere mate ook door de aanwezigheid van bomenrijen. Uit de analyses blijkt dat oppervlakte en vorm van de percelen op zich slechts in mindere mate van betekenis zouden zijn bij de habitatselectie van de ganzen.

Onderzoek naar fourageerpatronen gebeurde aan de hand van raaien en permanente kwadraten, met meting van grashoogten, grasbedekking en keuteltellingen. Dit toonde aan dat voedseldepletie mede bepalend kan zijn voor de verspreidingsdynamiek van de ganzen in de loop van de winter. Niet alle percelen kennen echter een gelijke begrazingsdruk: sommige worden kortstondig en grondig

begraasd, sommige blijven de hele winter in gebruik.

Een grashoogte van ca. 8 cm blijkt zowat de voorkeur te genieten. De aanwezigheid van water in de depressies van graslanden met microreliëf (plas-dras situaties) bleek aantrekkelijk voor de ganzen, die daardoor geen lange vluchten dienen te ondernemen om te drinken en te overnachten (tegelijk zeer energiebesparend en dus positief inzake voedselbehoeften).

Aanbevelingen voor beschermende maatregelen

Op basis van de verspreidingsgegevens is duidelijk dat de afgebakende gebieden volgens EU-Vogelrichtlijn en groene gewestplanbestemmingen onvoldoende garantie bieden om met name de internationaal belangrijke concentraties van de Kleine rietgans te beschermen. Bovendien blijkt uit een vergelijking van de Biologische Waarderingskaart voor 1980-85 en 1997 dat het areaal grasland sterk achteruitgaat, ook in 'beschermde' areaal.

Er dient prioritair gepleit voor naleving van de regelgeving inzake behoud van bepaalde graslandvegetaties in gebieden met natuurwaarden. Ook de mogelijkheden van habitatherstel voor recent gescheurde en geëgaliseerde graslanden dienen maximaal benut, teneinde het gebruik van akkers door ganzen te

beperken. Behoud van het open landschapskarakter van de polders is eveneens te bepleiten, evenals de vermindering van vertuining en verparking bij afstoting van gronden uit landbouw. Uiteraard dient het jachtverbod op ganzen gehandhaafd.

De gegevens van dit VLINA-rapport werden ondertussen in het beleid gebruikt voor adviezen over o.m.:

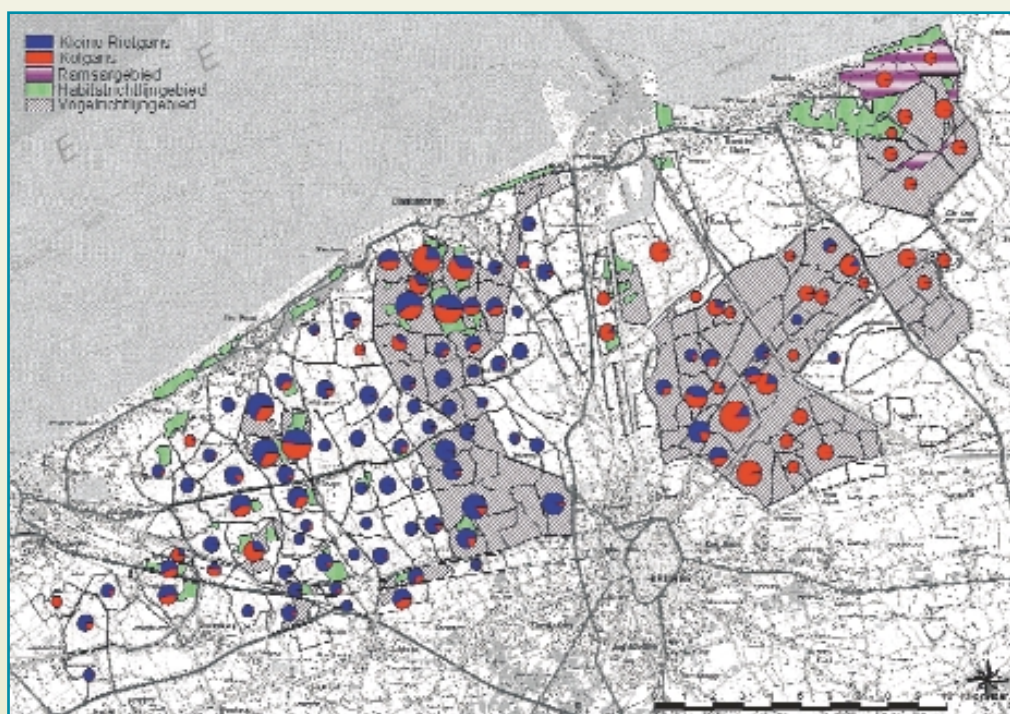
- afbakening van een nieuw RAMSAR-gebied 'Oostkustpolders'
- problematiek inzake inplanting van windmolens
- natuurinrichting Meetkerkse Moeren
- Life-project poldergraslanden (Natuurpunt reservaat Uitkerkse polder)

Met dank aan alle de talrijke vrijwillige medewerkers voor de vele waarnemingen; in het bijzonder Dirk Raes en Marcel Dehaen.

Referentie:

Kuijken E., Courtens W., Teunissen W., Vantieghem S., Verscheure C. & Meire P. (2001) Aantalsverloop en verspreidingsdynamiek van overwinterende ganzen in Vlaanderen : gegevensverwerking als afwegingskader in gebiedsgericht natuurbeleid. Eindrapport project Vlaams Impulsprogramma Natuurontwikkeling VLINA /00/03. RUG & UIA m.m.v. IN: 189 pp.

Kuijken E., Courtens W., Teunissen W., Vantieghem S., Verscheure C. & Meire P.

Kaart 1. Verspreiding van Kol- en Kleine rietgans in de Oostkustpolders vergeleken met de afbakening van speciale beschermingszones (Natura 2000).